

**Respirație.
Haos și poezie**

FRANCO 'BIFO' BERARDI

**Traducere din limba engleză de
Mihnea Bâlici**

Cuprins

Introducere	7
1. Nu pot să respir	15
2. Voce sunet zgomot	21
3. Haosul și barocul	29
4. Haosul și creierul	37
5. Haos și control	49
6. Puritate	59
7. Doamne... ce măcel!	79
8. Welcome 2 Hell	91
9. Expirație	105
Note	119
Indice de nume	125

1 | Nu pot să respir

Am astm, deci probabil că am resimțit un fel de solidaritate astmatică atunci când am văzut videoclipul cu asasinarea lui Eric Garner. Garner a fost ucis pe 17 iulie 2014, în Staten Island, New York, când un ofițer al departamentului de poliție din New York City l-a strangulat aproximativ cincisprezece-nouăsprezece secunde în timp ce îi puneă cătușele. Cuvintele „Nu pot să respir” – pe care Garner le-a găfâit de opt ori, din ce în ce mai slab, înainte de a expira – au fost scandate de mii de manifestanți din toată țara în lunile care au trecut de atunci.

În multe feluri, aceste cuvinte exprimă sentimentul general al vremurilor noastre: irespirabilitatea fizică și psihologică de peste tot, în megaorașele sufocate de poluare, în condițiile sociale precare ale majorității muncitorilor exploatați, în frica pătrunzătoare de violență, război și agresiune. Trump este împăratul perfect al acestui imperiu baroc de vulgaritate dezlănțuită, de ipocrizie strălucitoare și suferință larg-răspândită, silențioasă.

Respirația este un subiect care mă va ajuta să discut haosul contemporan și să caut o scăpare din cadavrul capitalismului. O să încep prin a-l citi pe Friedrich Hölderlin.

Hölderlin aparține tradiției romantismului german, dar calea sa deviază de la idealism, dat fiind că opune stilului asertiv al raționalismului dialectic hegelian o interogare ironică a Realității. Hegel a ales calea bigotismului, bi-

gotismul modern al Istoriei, conceput ca devenire reală a Adevărului.

Hölderlin nu a fost un astfel de bigot, nu a urmărit calea care duce la deziluzie istorică. Scrie în „Mnemosyne”: „Suntem un semn fără interpretare / Fără durere suntem și aproape / Că ne-am pierdut graiul în țările străine”¹.

Hegel, care a fost coleg cu Hölderlin în timpul anilor de facultate la Tübingen, percepe unitatea omului în concept, în devenirea-adevăr istorică a conceptului. Hölderlin nu cade în capcana „suprimării” (*Aufhebung*). Nu acceptă credința idealismului în realizarea istorică a spiritului (*Geist*). Baza lui pentru înțelegerea realității nu este *Geschichte* (Istoria), ci *Begeisterung* (inspirația). Hölderlin intuiește că textura intimă a ființei este respirația: ritmul poetic.

Aici, aș vrea să subliniez sensul ontologic al „ritmului”: la bază, „ritmul” nu se referă doar la emisiile vocale sau la sunetul materiei acustice, ci și la vibrația lumii. Ritmul este cea mai profundă vibrație a cosmosului. Iar poezia este o încercare de acordare la această vibrație cosmică, la această vibrație temporală care tot vine și vine și vine.

Filosofia mistică budistă face distincția între cuvintele hinduse *shabda* și *mantra*. *Shabda* e un cuvânt care se referă la sunetele din vorbirea curentă, folosite ca să denote obiecte și concepte în schimbul obișnuit de semnificați operaționali. O *mantră*, pe de altă parte, este un sunet vocal care declanșează crearea de imagini mentale și de înțelesuri sensibile. În timp ce *shabda* acționează la nivelul lanțului operațional al comunicării funcționale din cotidian, *mantra* acționează asupra ritmului corpului și asupra relației sale cu semio-sfera – care e sursa lumii umane. *Ātman*, în această filosofie, e respirația singulară a fiecărui organism sensibil și conștient; *prana* e vibrația cosmică pe care o percepem ca ritm.

În „Note despre Antigona”, Hölderlin opune o logică poetică logicii conceptuale a idealismului din acea perioadă. Împotriva panlogismului lui Hegel, Hölderlin pledează

pentru un fel de panpoeticism. N-ar trebui să respingem această poziție ca pe un simplu patetism romantic, deoarece există un miez filosofic profund în ceea ce propune Hölderlin. Hölderlin afirmă că poezia este fluxul semiotic ce emană formele perceptive și narrative care modelează sfera comună a experienței. Realitatea, cu alte cuvinte, este sfera interacțiunii umane și a comunicării secretate de limbaj și rafinate de poezie. Poezia construiește și insuflă straturile de *mythopoiesis*: ea este inspirația imaginației sociale și a discursului politic. Cum spunea și Hölderlin, „ce dănuie înșă, poeții-ntemeiază”². Respirație și semioză: acesta este cuplul conceptual pe care vreau să îl am în vedere pentru a putea înțelege ceva din haosul contemporan.

Haosul și ritmul sunt principalele fire ale acestei cărți ce cutreieră apocalipsa timpului nostru: în al doilea deceniu al secolului douăzeci și unu, peisajul mental și scena socială sunt înecate sub valuri de nefericire și violență. În poezia sa, Hölderlin prevede haosul viitor al modernității și irespirabilitatea ce va veni. Problema ține de măsură, afirmă el. Nu există măsură pământească, așadar ceea ce înțelegem prin măsură (ritm) este doar o proiecție a respirației noastre: poezia. De aceea omul trăiește într-un mod poetic, deși „merită” ceva diferit. Hölderlin: „Poate un om să privească deasupra / Greutății cumplite a vieții sale / Și să spună: Lasă-mă și pe mine să fiu / Precum [zeii] aceștia? Da. Cât timp bunătatea dănuie, / Pură, în inima lui, el se poate fericit măsura / Cu divinitatea”³.

Poezia ca exces

Ce este poezia? De ce ființele umane folosesc cuvintele, sunetele și semnele vizuale într-un fel poetic? De ce alunecăm de sub semioza convențională? De ce dislocăm semnele din cadrul lor de schimb deja consacrat?

Hölderlin scrie: „Plin de merite și, totuși, poetic, locuiește / Omul pe acest pământ”⁴. Aici, actul poetic se opune „vredniciei” – sau meritului – omului. Ce este meritul? Sunt de părere că meritul reprezintă calitatea de a fi demn de ceva, de a fi vrednic de laudă sau de răsplată, calitatea de a te ridica la înălțimea valorilor (convenționale ale) indivizilor aflați pe o scenă socială dată.

Ființele sociale sunt mai mult sau mai puțin pline de merite. Ele își merită recunoașterea atâta timp cât fac schimb de cuvinte și acțiuni într-un mod vrednic și primesc la schimb înțelegere, ca un fel de plată morală, o confirmare a locului lor în teatrul schimbului social. Meritele și plățile morale și recunoașterea fac parte din sfera convențională. Când oamenii fac schimb de cuvinte în spațiul social, ei presupun că vorbele lor au sensuri instituționalizate și că produc efecte predictibile. Totuși, suntem în stare să rostim și cuvinte care se rup de relațiile consacrate dintre semnificant și semnificat, care deschid noi posibilități de interpretare, noi orizonturi de sens.

În ultimele versuri ale aceluiași poem, Hölderlin scrie: „Oare există vreo măsură pe pământ? Nu există / Niciuna”⁵. Măsura este doar o convenție, un acord intersubiectiv ce constituie condiția meritului (a recognoscibilității sociale). Poezia este excesul care depășește limita și scapă măsurii. Într-adevăr, ambiguitatea cuvintelor poetice poate fi definită ca o hiper-referențialitate semantică. Precum schizofrenicul, poetul nu respectă limitele convenționale ale relației dintre semnificat și semnificant, revelând infinitatea procesului de creare a sensului (a semnificării). Exactitatea și conformitatea sunt condițiile meritului și schimbului. Excesivitatea este condiția revelației, a emancipării de sensul consacrat și a dezvălurii unui orizont nevăzut al semnificării: posibilul.

Ceea ce suntem obișnuiți să numim „lume” este un efect al procesului de organizare semiotică a materiei

prelingvistice. Limbajul ordonează timpul, spațiul și materia astfel încât ele devin recognoscibile pentru conștiința umană. Acest proces de emanare semiotică nu relevă un dat natural; mai degrabă, el se desfășoară printr-o reconstituire perpetuă a conținuturilor materiale, o reîncadrare continuă a mediului nostru. Poezia poate fi definită ca un act de experimentare cu lumea prin reconstituirea mecanismelor semiotice.

Am spus oare că poezia poate fi definită? Ei bine, definiția pe care tocmai am efectuat-o este arbitrară și ilicită, deoarece întrebarea „Ce este poezia?” n-are răspuns. Nu pot spune ce „este” poezia, deoarece, de fapt, poezia nu „este” nimic. Pot doar încerca să spun ce *face* poezia.

Actul compunerii de semne (vizuale, lingvistice, muzicale și așa mai departe) poate dezvălui un spațiu al sensului ce nu este nici preexistent în natură, nici bazat pe o convenție socială. Actul poetic este emanarea unui flux semiotic care pune într-o lumină neconvențională lumea existentă. Actul poetic este un exces semiotic care trimite la ceva aflat dincolo de limita sensului convențional, fiind simultan o revelare a unei sfere de experiență posibilă care nu a fost încă trăită (altfel spus, a experiențiabilului). El acționează asupra limitei dintre conștient și inconștient astfel încât această limită este dislocată și părți ale peisajului inconștient – ale „țării străine interioare”, cum o numește Freud – sunt iluminate (sau distorsionate) și resemnificate⁶.

Cu toate acestea, nu am spus până acum nimic, sau aproape nimic. Foarte puțin. De fapt, poezia este *actul* lingvistic care nu poate fi definit, căci „a defini” presupune a limita, iar poezia este tocmai excesul care ajunge dincolo de limitele limbajului, ceea ce înseamnă dincolo de limitele lumii înseși. Doar o fenomenologie a evenimentelor poetice poate să ne ofere o hartă a posibilităților poetice.

„Oare există vreo măsură pe pământ? Nu există / Niciuna”, scrie Hölderlin. Continuă astfel: „Nicio lume

creată nu a stingherit vreodată / Calea unui fulger”⁷. Să uităm de măsură, să uităm de abilitatea tehnică, de competența socială și de eficiența funcțională. Aceste entități măsurabile au invadat peisajul mental modern și au accelerat ritmul info-sferei până în punctul psiho-colapsului și tehnofascismului din prezent. Să încercăm să gândim în afara sferei măsurabilității și măsurii. Să găsim un mod de a evolua ritmic împreună cu cosmosul. Să ieșim din secolul acesta al măsurii, să ieșim să respirăm împreună.

Félix Guattari vorbește despre „chaosmosis”: procesul de rebalansare a osmozei între minte și haos⁸. Hölderlin vorbește despre poezie ca vibrație lingvistică, oscilație și căutare, despre un ritm acordat la evoluția chaosmotică în care sunt implicate simultan atât mintea, cât și lumea.